

prof. UAM dr hab. Agnieszka Pawłowska-Balcerska
Instytut Filologii Germańskiej
Wydział Neofilologii
Al. Niepodległości 4
61-874 Poznań

Ocena

rozprawy doktorskiej Pani mgr Aleksandry Przymusińskiej pt. „Kreative Schreibmethoden und ihre Einsatzmöglichkeiten im DaF-Unterricht auf dem Sprachniveau A2“ napisanej pod kierunkiem prof. UR dr hab. Krystyny Mihałki

Ogólna charakterystyka

Przedłożona do recenzji dysertacja pani Aleksandry Przymusińskiej pt. „Kreative Schreibmethoden und ihre Einsatzmöglichkeiten im DaF-Unterricht auf dem Sprachniveau A2“, która zrodziła się z doświadczeń i obserwacji zawodowych Doktorantki, jest trafną diagnozą kondycji dydaktyki pisania w języku obcym w polskich szkołach średnich. Obnaża ona liczne słabości obecnego systemu kształcenia w zakresie rozwijania sprawności pisania obcojęzycznego. Jednocześnie stanowi ona udaną próbę zmiany zastanego wycinka rzeczywistości edukacyjnej poprzez działania ukierunkowane na konkretny cel, który Autorka formułuje następująco: „Głównym celem pracy jest przedstawienie teoretycznych koncepcji oraz praktycznych możliwości doskonalenia kompetencji pisania tekstów twórczych u polskich uczących się w kontekście nauczania języka niemieckiego jako obcego na trzecim etapie kształcenia” (s. 379). Uważam, iż ww. problematyce – szczególnie na gruncie polskim – nadal poświęca się zbyt mało uwagi. Stąd też wybór problemu badawczego należy uznać za jak najbardziej zasadny. Dysertacja stanowi ważny głos (choć niestety nadal jeden z niewielu) w dyskursie dotyczącym dydaktyki pisania w języku obcym i możliwości jej optymalizacji poprzez twórcze pisanie w polskim kontekście edukacyjnym.

Struktura i ocena merytoryczna rozprawy

Przedłożona do oceny praca jest opracowaniem obszernym, gdyż wraz ze streszczeniem w języku polskim i angielskim (s. 379–387), bibliografią (s. 388–408), spisem tabel (s. 409–410), spisem diagramów (s. 411–412) oraz aneksem (s. 413–500) liczy aż 500 stron. Rozprawę otwiera „Wstęp” (s. 7–13), w którym Pani Przymusińska zarysowuje cel pracy oraz treść poszczególnych rozdziałów. Struktura pracy jest spójna, logiczna i przemyślana. Obejmuje ona trzy rozdziały teoretyczne stanowiące solidne umocowanie dla badania empirycznego zawartego w rozdziale czwartym. Dysertację zamyka podsumowanie, w którym sformułowano konkretne zalecenia dla

obecnych i przyszłych nauczycieli języków obcych oraz postulatory badawcze. Wywód poszczególnych rozdziałów rozprawy został przygotowany bardzo skrupulatnie, a każdy rozdział kończą stosowne, prawidłowo wysnute wnioski.

Pierwszy rozdział teoretyczny „**Schreiben – eine komplexe kommunikative Sprachaktivität**” (s. 14–80) rozpoczynają rozważania na temat pisma i pisania z perspektywy diachronicznej. Doktorantka słusznie akcentuje ich nierozzerwalny związek z postępem cywilizacyjnym i dokonuje analizy ich rozwoju od starożytności poprzez wynalezienie ruchomej czcionki przez Johanna Gutenberga w 1445 roku aż po współczesność. Autorka prezentuje w sposób transparentny także formy i znaczenie pisania w kształceniu (nie tylko) językowym. Podkreśla przy tym, iż w dobie nowych mediów pisanie przeżywa swoisty renesans. W kolejnym kroku Pani mgr Aleksandra Przymusińska dokonuje porównania wybranych definicji pisania i zwraca uwagę na fakt, iż pisanie w języku obcym wiąże się z licznymi, dodatkowymi wyzwaniem wobec producenta tekstu. Przytoczone definicje każdorazowo opatrzone są przemyślanymi komentarzami Autorki, co świadczy o bardzo gruntownej znajomości poruszanej problematyki przez Doktorantkę.

Wychodząc od pojęcia „kompetencji” Autorka definiuje termin „komunikacyjnych kompetencji językowych” i posiłkuje się przy tym „Europejskim systemem opisu kształcenia językowego” (Coste/ North/ Sheils/ Trim 2001). Na podstawie wybranych modeli pisania podejmuje natomiast próbę zdefiniowania „kompetencji pisania”.

Istotny element rozważań teoretycznych stanowi część poświęcona rozwijaniu pisania, w której Pani mgr Aleksandra Przymusińska wyraźnie akcentuje znaczenie wspierania pisania zorientowanego na proces, a nie na produkt, gdzie uczący się zajmuje centralne miejsce. Autorka słusznie omawia ww. problematykę w kontekście koncepcji autonomii, która odgrywa znaczącą rolę w rozwijaniu sprawności pisania.

W dalszej części rozprawy Doktorantka dokonuje omówienia wybranych modeli pisania (model Hayes/ Flower (1980), model Becker-Mrotzek/ Böttcher (2006), model Augst/ Kast (1989)), by następnie szczegółowo scharakteryzować fazę planowania, formułowania oraz przeredagowywania tekstu pisanego. Pani Przymusińska akcentuje (szczególnie na s. 39, 45, 50 i 52), iż proces pisania ma charakter rekursywny, co z kolei czyni go dynamicznym i dalece kompleksowym. Konsekwencją takiego właśnie postrzegania pisania jest potrzeba zapoznania uczącego się z różnymi strategiami wspierającymi go w poszczególnych fazach pisania, które Autorka także obszernie opisuje. Na uwagę zasługuje fakt, iż Doktorantka podkreśla tu znaczenie refleksji nad własnym procesem pisania, która pozwala uczącemu się na wybór optymalnych dla niego strategii. Pani Przymusińska wyjaśnia także terminy „ćwiczenie” i „zadanie”, by na tej podstawie zaprezentować wybrane typologie ćwiczeń i zadań związanych z pisanem obcojęzycznym.

Podkreśla jednakże przy tym konieczność ich doboru z uwzględnieniem szeregu czynników (m.in. fazy procesu pisania, rodzaju tekstu czy celów).

Doktorantka podejmuje również próbę zdefiniowania pojęcia „tekst” oraz jego cech, a następnie terminu „gatunek tekstu”. Przyznaje Ona przy tym, że z uwagi na mnogość ich wykładni nie jest to zadanie łatwe. Uwidacznia tym samym (po raz kolejny zresztą) złożoność procesu pisania. Autorka rozpatruje także pisanie w kontekście pozostałych trzech elementarnych sprawności językowych (tj. słuchania ze zrozumieniem, czytania ze zrozumieniem i mówienia). W dalszej części swego wywodu pani mgr Przymusińska zwraca uwagę na rozliczne funkcje pisania, które na lekcji języka obcego nadal niestety pełni przede wszystkim rolę służebną.

W drugim rozdziale teoretycznym **„Kreatives Schreiben in der Fremdsprachendidaktik“** (s. 81–135) Pani Przymusińska poświęca uwagę twórczemu pisaniu z perspektywy glottodydaktycznej. Stosownie do podjętej problematyki Autorka zarysowuje kontekst historyczny ze szczególnym uwzględnieniem wątku amerykańskiego i niemieckiego. Doktorantka nie zapomina przy tym o najbardziej reprezentatywnych publikacjach dot. kreatywnego pisania. Następnie mgr Przymusińska podejmuje próbę wyjaśnienia pojęcia „kreatywność”.

Pani mgr Aleksandra Przymusińska analizuje także termin „pisanie twórcze”, posiłkując się przy tym wieloma definicjami, w których jednakże – jak sama podkreśla – kluczowej roli nie odgrywa tekst jako produkt końcowy. Na pierwszym planie znajduje się bowiem piszący w interakcji z otoczeniem. Doktorantka dokonuje także charakterystyki pisania kreatywnego z perspektywy psychologicznej. Niezwykle ważny element rozważań dot. kreatywnego pisania stanowi część dysertacji prezentująca je z perspektywy nauczania i uczenia się języków obcych. Autorka omawia tu zasady leżące u podstaw twórczego pisania, możliwości jego zastosowania w procesie dydaktycznym, cechy, formy i zalety pisania kreatywnego, a wreszcie również rolę nauczającego oraz funkcje kreatywnego pisania na lekcji języka obcego.

Bardzo ważnemu zagadnieniu związanemu z twórczym pisaniem Autorka poświęca trzeci rozdział teoretyczny **„Bewertungshandeln im fremdsprachlichen Schreibunterricht“** (s. 136–177). Wpierw dokonuje Ona (udanej zresztą) próby charakterystyki ww. pojęcia, by następnie przejść do krytycznej analizy wybranych koncepcji oceny tekstów pisanych. Co istotne, podkreśla Ona znaczenie samooceny, która mimo dość silnych znamion subiektywizmu, pozytywnie wpływa na proces pisania i jego rezultaty. Doktorantka poświęca dużo uwagi ocenie kształtującej wypowiedzi pisemnych oraz instrumentom, które ją wspierają. Zgodnie z punktem ciężkości trzeciego rozdziału teoretycznego Pani mgr Aleksandra Przymusińska definiuje pojęcie „błąd”, a następnie przedstawia wybrane sposoby jego korekty, by ostatecznie przejść do zagadnienia oceny pisania twórczego, które w literaturze przedmiotu nadal jest tematem spornym.

Obszerny **rozdział czwarty „Kreatives Schreiben im DaF-Unterricht – empirische Forschung“** (s. 178–376) Autorka poświęca zbadaniu potencjału twórczego pisania podczas rozwijania sprawności pisanie oraz wspierania kompetencji komunikacyjnych w języku obcym. Na uwagę zasługuje fakt, iż rozdział empiryczny dysertacji ściśle koresponduje z zagadnieniami zawartymi w części teoretycznej. Starannie opracowana część teoretyczna rozprawy stanowi solidny fundament dla omawianego projektu badawczego. Zgodnie z przyjętym celem badania Doktorantka osadza swój projekt w kontekście dotychczasowych badań na tej płaszczyźnie ze szczególnym uwzględnieniem badań na polskim gruncie. Wskazuje Ona jednocześnie na lukę w badaniach nad wykorzystaniem kreatywnego pisanie na trzecim etapie edukacyjnym, którą swoim projektem zamierza (choćby częściowo) wypełnić.

W kolejnym kroku Doktorantka poprawnie omawia wykorzystane w zaprojektowanym przez Nią badaniu w działaniu instrumenty, prawidłowo formułuje cel, pytania i hipotezy badawcze. Uzasadnia Ona także swoją decyzję o wyborze badania w działaniu, którego cechy wykazują szereg korelacji z twórczym pisaniem. Zgodnie z zasadą triangulacji Pani Przymusińska posiłkuje się celowo różnymi narzędziami badawczymi (m.in. obserwacją uczestniczącą, analizą dokumentów i ankietą), z których każde w pewnym stopniu kompensuje niedoskonałości pozostałych i pozwala na uzyskanie pełniejszego obrazu badanego problemu.

Punktem wyjścia badania jest analiza podręcznika „Welttour Deutsch” (Mróz-Dwornikowska/ Szachowska/ Kosacka 2018, 2019, 2020, 2021) oraz „Welttour Deutsch 5 Repetitorium” (Leitner 2022) dla szkoły średniej przede wszystkim pod kątem (twórczego) pisanie wg opracowanego przez Panią mgr Aleksandrę Przymusińską, rozbudowanego katalogu kryteriów. Niestety wyniki analizy nie napawają optymizmem, gdyż wspomniany podręcznik nie oferuje uczącym się i nauczającym m.in. żadnych narzędzi pozwalających na optymalizację procesu pisanie. Na podstawie ww. analizy podręcznika Doktorantka formułuje trafne wnioski będące zarazem diagnozą jego licznych deficytów w odniesieniu do (twórczego) pisanie. Stanowią one ważne wskazówki dla obecnych i przyszłych autorów podręczników do nauczania języka niemieckiego jako obcego.

Doktorantka dokonuje charakterystyki grupy badawczej (18 uczniów i jedna uczennica trzeciej klasy Zespołu Szkół Elektrycznych i Ogólnokształcących w Krośnie) oraz oceny dwóch wypowiedzi pisemnych badanych celem ustalenia ich wyjściowego poziomu biegłości w języku niemieckim.

Rdzeń części empirycznej dysertacji stanowią „kreatywne lekcje” (łącznie aż 19) oraz trzy ankiety. Dwa pierwsze kwestionariusze (Anhang I/3 i I/4) dostarczają cennych z perspektywy problemu badawczego informacji, gdyż koncentrują się na (kreatywnym) pisaniu, kreatywności, a także ważności i trudności związanych z rozwijaniem poszczególnych sprawności językowych. Ankiety zawierają otwarte, zrozumiałe pytania sformułowane w języku polskim oraz wykazują przejrzystą i

logiczną strukturę, która niewątpliwie wychodzi naprzeciw możliwościom intelektualnym respondentów. Uzyskane dane niestety w znacznej mierze potwierdzają, iż pisanie w języku obcym nadal postrzegane jest jako mało istotna sprawność językowa. Druga ankieta obejmuje pytania dotyczące kreatywności i twórczego pisania, a najbardziej interesujące z mojej perspektywy jest porównanie pisania kreatywnego z pisanem tradycyjnym. Uczący się w dużej mierze trafnie ujmują istotę obydwu z nich. Postrzegają oni kreatywne pisanie jako pozytywny i wpierający rozwój językowy element dydaktyki pisania. Pozyskane za pomocą kwestionariuszy dane mają niewątpliwie dużą wartość nie tylko z punktu widzenia Badaczki. Z pewnością skłoniły one respondentów do refleksji nad kluczowymi dla projektu badawczego zagadnieniami i w pewnym stopniu przygotowały ich do „kreatywnych lekcji”.

Doktorantka prezentuje następnie „duże” i „małe” lekcje pisania twórczego (Anhang II). Z przekonaniem mogę podkreślić, iż ich kształt jednoznacznie świadczy o niemałej kreatywności Pani mgr Aleksandry Przymusińskiej. Każda lekcja poddana została wnikliwej ocenie ze strony Autorki (protokół obserwacyjny) oraz uczących się (dzienniczki). Wszystkie lekcje cechuje przemyślana struktura, a ich zwieńczeniem każdorazowo jest prezentacja kreatywnych prac. Lekcje unaocznily uczącym się, iż pisanie jest procesem, który przebiega etapami, a poszczególne fazy mają charakter rekursywny. Sześć wybranych tekstów kreatywnych poddane zostało przez Doktorantkę ocenie wg zaproponowanego przez Nią katalogu kryteriów.

Zastosowanie twórczego pisania na zorientowanych na działanie i uczącego się lekcjach języka niemieckiego wywarło pozytywny wpływ na stopień zaangażowania, motywację, nastawienie do pisania, a przede wszystkim rozwój językowych kompetencji komunikacyjnych uczących się oraz pozwoliło im na większą samodzielność niż podczas tradycyjnej lekcji języka obcego.

Również porównanie tekstów kreatywnych napisanych przez uczestników projektu badawczego z tradycyjnie powstałymi tekstami grupy kontrolnej jednoznacznie potwierdza zasadność włączenia twórczego pisania do procesu dydaktycznego.

Dopełnienie zaprojektowanego przez Panią Przymusińską badania stanowi ankieta ewaluacyjna. W oczach respondentów udział w projekcie badawczym nie tylko wpłynął na przyrost umiejętności, ale także – co należy podkreślić – wiedzy na płaszczyźnie (kreatywnego) pisania.

Dysertację kończą odpowiedzi Doktorantki na postawione przez nią pytania badawcze oraz weryfikacja hipotez badawczych. W mojej ocenie szczególnie interesujące są tu wielokrotnie poruszane w opracowaniu zagadnienie powiązania kreatywnego pisania z rozwijaniem autonomii uczących się oraz rola nauczającego podczas kreatywnych lekcji.

Wykorzystana literatura przedmiotu

W swojej dysertacji Pani mgr Aleksandra Przymusińska powołuje się na przeszło 300 pozycji naukowych, co niewątpliwie świadczy o jej dociekliwości i głębokim zainteresowaniu badaną problematyką. Jednocześnie Autorka umiejętnie dokonuje szczegółowej analizy adekwatnie dobranej literatury przedmiotu pod kątem relewantnych dla rozprawy zagadnień. Z drugiej zaś strony doskonale umie podejść do nich w sposób syntetyczny. Równie zgrabnie i sprawnie zestawia ze sobą istotne źródła, nie zapominając o sformułowaniu trafnych wniosków. Z perspektywy jakościowej literatura dobrana jest poprawnie i zawiera reprezentatywne dla podjętej problematyki pozycje.

Ocena strony formalnej

Rozprawa została zredagowana w sposób bardzo staranny. Styl dyskursu jak najbardziej uznać należy za naukowy. Formułowane przez Doktorantkę myśli cechuje transparentność i spójność. Praca napisana została poprawnym językiem niemieckim, a ujawnione w niej usterki (poniżej) są nieliczne. Godna podkreślenia jest umiejętność wizualizowania przez Autorkę referowanych treści diagramami i przejrzystymi zestawieniami tabelarycznymi. Poniższe uwagi nie umniejszają wartości poznawczej recenzowanej dysertacji. Mogą one okazać się jednakże użyteczne na etapie przygotowywania opracowania do publikacji.

s. 12

błąd gramatyczny

„In Anschluss an die Charakterisierung der Forschungsmethodologie **wird** eine detaillierte Untersuchungsorganisation sowie der Verlauf der kreativen Schreibstunden in Form von neun *Großen Kreativen Schreibstunden* und zehn *Kleinen Kreativen Schreibstunden* beschrieben“.

s. 15

błąd interpunkcyjny (kropka przed przypisem i po nim)

„Trotz der Erfindung der Schrift hat es noch ein halbes Jahrhundert gedauert bis Texte in dieser Form aufbewahrt wurden. (Becker-Mrotzek/Böttcher 2006: 12–15).

s. 17

powtórzenie

„Ziemlich viel Platz wurde **auch auch** dem formulierenden Schreiben eingeräumt, [...]“.

s. 22

brak kropki na końcu zdania

„[...] vor zusätzliche didaktische **Herausforderungen Dazu** zählen [...]“.

s. 80

brak „es“ po „ermöglichen“ (ten błąd pojawia się w pracy wielokrotnie)

„[...] sowie eine angemessene Gestaltung von Schreibübungen und -aufgaben ermöglichen den Lernenden, [...]“.

s. 106

błąd gramatyczny

„Durch die zielgerichtet ausgewählte Schreibverfahren wird [...]“.

s. 145

błąd gramatyczny

„Sprachreflexion – Reflexion, die als Folge der zusammen mit den Schülern erarbeiteten weiterentwickelten und angepassten Kriterienkatalogen entsteht“.

s. 178

błąd ortograficzny

[...], ob und **in wieweit** [...]“.

s. 193

literówka w nazwisku badaczki

(Wilczyńska/Machońska-Stadnik 2010: 134–139)

s. 237

błąd gramatyczny

„Die Deutschlernenden gaben auch an, dass **ich** beim Erlernen der Sprechfertigkeit im DaF-Unterricht nur wenige Schwierigkeiten hatten [...]“.

s. 245

błąd interpunkcyjny (zbędny przecinek)

„Die Umsetzung des kreativen Schreibens kann bei der Entwicklung der Schreibkompetenz bei den Probanden behilflich sein, und sie auf die reale Kommunikation vorbereiten“.

s. 246

błąd gramatyczny

„Die in der Tabelle zusammengestellte Ergebnisse [...]“.

s. 330

błąd leksykalny

„[...] **Erfüllung** der Lerntagebücher“.

s. 336

błąd gramatyczny

„Besonders bei der Erstellung **die** Schreibaufgaben [...]“.

s. 342

brak spacji pomiędzy wyrazami

Fragenenthielt

Uwagi i zalecenia

Po wnikliwej analizie przedłożonego do recenzji opracowania nasunęły mi się następujące drobne uwagi i sugestie:

- Niewątpliwie można by pokusić się o bardziej pogłębioną analizę powiązań pisania z pozostałymi trzema elementarnymi sprawnościami językowymi, do których Doktorantka wielokrotnie nawiązuje w części empirycznej opracowania. Na szczególną uwagę zasługiwałaby tu wzajemna, ścisła relacja pomiędzy pisaniem a czytaniem ze zrozumieniem, jako że silnie się one warunkują. Bardziej wnikliwe porównanie specyfiki pisania i mówienia także pozwoliłoby jeszcze wyraźniej wyeksponować złożoność pisania (obcojęzycznego).
- Z pewnością definicja Csikszentmihalyi (1997), której w wywodzie dot. kreatywności niestety zabrakło, byłaby jego wartościowym uzupełnieniem. Podkreśla ona bowiem wyraźnie relatywizm, a zarazem subiektywizm objaśnianego terminu.
- Pani mgr Przymusińska jednoznacznie podkreśla zalety włączenia kreatywnego pisania do nauczania języków obcych, choć niewątpliwie mogłaby się pokusić o naświetlenie w części teoretycznej licznych trudności z tym związanych. Nauczający powinien mieć bowiem ich świadomość, zanim zdecyduje się zaproponować uczącym się twórcze pisanie na lekcji.

Po dopracowaniu wymienionych powyżej usterek językowych oraz uzupełnieniu wskazanych zagadnień dysertację polecam do druku. Obszerna, dojrzała i wyróżniająca się rozprawa zasługuje także jednoznacznie na zgłoszenie do nagrody naukowej, co niniejszym czynię.

Ocena końcowa

Praca Pani mgr Aleksandry Przymusińskiej pt. „Kreative Schreibmethoden und ihre Einsatzmöglichkeiten im DaF-Unterricht auf dem Sprachniveau A2“ ma duży walor poznawczy i stanowi źródło cennych wskazówek dla obecnych i przyszłych nauczycieli języków obcych oraz osób zajmujących się kształceniem i doksztalcaniem nauczycieli. Wypełnia ona w dużym stopniu lukę dot. wykorzystania twórczego pisania na lekcji języka niemieckiego na trzecim etapie edukacyjnym. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Aleksandry Przymusińskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Poznań, dn. 10.09.2025r.